

מוסף הספרים – עיתון הארץ

חדשות גלריה ספורט ספרים קפטן אינטרנט מהדורת הדפוס ארכיון

הארץ Online | מהדורת הדפוס

המהדורה המודפסת << ספרים

אדריכלות

אדריכלות עם כבוד למהותו של המקום

מאת גלעד דובשני

לא בכל יום יוצא ספר המתאר את השקפת עולמו של אדריכל ישראלי בעל גוף עבודה מרתק ותזה מובנית על איך צריך לעשות כאן אדריכלות; כזה הוא ספרה של נילי פורטוגלי

The Act of Creation and the Spirit of a Place

Nili Portugali. Axel Menges, 248 pp.

לא בכל יום יוצא ספר מונוגרפיה לתיאור עבודה אדריכלית של אדריכל ישראלי בעל גוף עבודה מרתק, ובעל תזה מובנית המסבירה איך צריך לעשות כאן אדריכלות; האדריכל הישראלי ויחד עמו גם מקצוע האדריכלות בישראל התחמקו עד כה מכל דיון רציני על מהותה של האדריכלות שהיינו צריכים, או יכולים, לייצר כאן, כחברה בעלת תרבות ושאיפה למסורת מקומית וקשר למקום.

תחת זאת, נותרנו עם יכולות של ייצור אדריכלות מסחרית-טכנוקרטית, ובתי ספר לאדריכלות שלא השכילו לקיים ולפתח דיון רחב יותר במסגרת חינוך של קבוצות אדריכלים צעירים. האדריכלות המקומית העדיפה לייצר כמויות, על פני התעסקות מהותית ברוח, בגיבוש תפיסת עולם, בהענקת כיוון רעיוני לסביבות שבהן אנו חיים. האם סביבת מגורים היא רק מערכת כבישים ובלוקי מגורים? או שמא יש לאדריכלות גם ערך מוסף רוחני?

האדריכל כריסטופר אלכסנדר מאוניברסיטת ברקלי בקליפורניה, אביה הרוחני של האדריכלית נילי פורטוגלי, מחברת הספר החשוב הזה, טען כי עיר אינה רק עץ. בדיון בשאלה אם העיר היא רק מערכת היררכית כמותית, הוא טען שיש שכבות נוספות, לא כמותיות, הבונות את המכלול הערכי של מקום. בעקבות טענה זו, הוא פתח בניסיון רחב-היקף להגדיר שפה אדריכלית שנובעת ממהותו של מקום, בעלת איכויות א-גיאוגרפיות וא-היסטוריות, ובספריו ניסה לכתוב מעין מגדיר של התבניות הטבעיות של האדריכלות. בעקבות עבודתו של אלכסנדר, מציעה פורטוגלי בספרה החדש "אדריכלות שפויה", כזו שיש לה קשר למקום, קנה-מידה,

הספריה למוסיקה בת"א, בתכנון נילי פורטוגלי. מתוך הספר

וממד אנושי שכל כך חסרים לנו כאן.

העידן המודרני הביא עמו בנייה בממדים שלא נודעו בעבר. העיור המואץ, השיכון להמונים, הערים החדשות והבנייה המסחרית - כל אלה הביאו ליצירתן של סביבות מונוטוניות ואחידות, חסרות כל קשר למהותו ההיסטורית והפיסית של המקום, ועל ידי כך יוצרות נתק עם המהות התרבותית של האדם והחברה. המודרניזם ניסה לייצר נורמות שכלתניות למציאת פתרונות כמותיים לבעיות, שלניתוח השכלתני אין תמיד תשובה עליהן.

אלכסנדר ניסה לנסח בספריו קודים ושיטות לשחזורם של ערכים אדריכליים בני-קיימא בסביבות בנויות; ערכים שאי-אפשר להגדרים כמותית, וכאן למעשה טמונה הבעיה: הוא ניסה להעניק הגדרה שיטתית למערכות רוחניות שאין להן שיטה, שנבנות על בסיס מסורת וניסיון. איך אפשר לנסח ערכים אדריכליים רוחניים בעזרת שיטה מסודרת? שיטה שרוצה למדוד ולבדוק נתונים על המגרש עצמו, לא רק על הנייר במשרד, עוזרת לתפוס את רוח המקום, אולם אין ביכולתה להעביר נוסחת פלא לאחרים.

העיקר בספרה של פורטוגלי הוא עצם הדיון בצורך להתייחס למהויות של מקום; העיקר אינו השיטה, אלא עצם שינוי הגישה וההתייחסות לתרבות ולמסורת של המקום, השמות את האדם במרכז. ואת כל זאת היא מצליחה לעשות בכישרון רב. כשהעוגה טעימה, לא חשוב המתכון: לא משנה מדידת המגרש או סימון של נקודות ייחודיות, לא משנה אם זה נובע משיטה מסודרת כלשהי, שגם אנו נוכל ללמוד וליישם כדי לייצר אדריכלות איכותית, כפי שפורטוגלי מראה בתחילת ספרה את תהליך התכנון על שלביו השונים, אשר לכאורה אם תשכילו למלא אחריהם כהלכתם תצליחו לייצר אדריכלות איכותית. השורה התחתונה ומוסר ההשכל של הספר היפה הזה הם, שכל אדריכל צריך להיות רגיש לרוח המקום, לקנה המידה של הנוף, לחומרים, לתבניות ההיסטוריות שידעו לייצר סביבות אנושיות. הכבוד למקום הוא הפתח וההתחלה של דיאלוג אדריכלי ואנושי פורה.

למשל, מבנה הספרייה למוסיקה שתיכננה פורטוגלי בכיכר ביאליק בתל אביב, משלב מודרניזם עם רוח שנות ה-20, ובכך יוצר מבנה תל אביבי סולידי בקנה מידה נכון לרחוב, שיש בו חללי פנים במארג מסורתי לצד תחושת חלל מודרנית ותוספת מעודנת של דקורטיביות, וכל אלה יחד יוצרים סינתזה אדריכלית מקומית. זוהי דוגמה אופיינית לאדריכלות של נילי פורטוגלי.

המבנים שהיא מתכננת חדשים, אבל נראים ומרגישים כאילו הם נמצאים כאן עמנו זה זמן רב, כחלק מרצף והמשכיות מעבר לעתיד. המעשה התכנוני-יצירתי שהפרייקטים שלה מביעים מראה גוף עבודה בעל תפיסת עולם הדוקה ושלמה, ויכולת הוליסטית לקשר בין קני המידה השונים, לעבור מהתפיסה הקומפוזיציונית של המבנה בסביבתו לחללי הפנים עם ארטיקולציות של התוכנית והפירוט שמעדין את המכלול. מומלץ לכל אדריכל ישראלי להחזיק בספרייתו את הספר הזה, כדי להתוודע לפרויקטים, לדגשים ולאיכויות שהוא מייצג.

פרופ' גלעד דובשני הוא דיקן ביה"ס לעיצוב במכון הטכנולוגי בחולון